

GRANICE RASTA I EVROPSKI FIDUCIJARNI NOVAC

Ivan Mirović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina, RS, BiH
ivan.mirovic@fpe.unssa.rs.ba

Vesna Petrović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina, RS, BiH
vesna.petrovic@fpe.unssa.rs.ba

Članak je izlagan na VIII Internacionalnom naučnom skupu „EkonBiz: Upravljanje promjenama u uslovima globalizacije“, Bijeljina 18. i 19. jun 2020. godine

Apstrakt: U ovom radu razmatramo fenomen rasta na globalnom nivou, apostrofirajući usporavanje i (granice) rasta BDP Zapada. Komparacijom SAD kao najzrelije ekonomije na svijetu, Kine kao novog hegemonu, zemalja OECD-a, zatim zemalja BRICS-a, te ostatka svijeta, predočava se rast i nejednaki razvoj pet „regionalnih budućnosti,” globalnog svijeta. Pored imanentnih ekonomskih razloga zaostajanja zapadnih ekonomija i društava, krize strukture i funkcionisanja demokratskog kapitalističkog sistema, i ekološke granice održivosti, ističemo i dva neekonomika momenta, kraj liberalizma kao fundamentalne ideologije zapadnog svijeta i gubitak povjerenja kao temeljne moralne kategorije. Prema prognozama futurista, Zapad je posustao, finansijski sistem je oštećen, oporavak je spor i neizvjestan. Predmet razmatranja su: paradigma rasta, vjera u trajni napredak, kraj liberalizma i gubitak povjerenja, oporavak zapadnih ekonomija, neke mjere monetarne politike, te Evropski prekamni novac i usporavanje rasta evrozona. Monetarna ekonomija evra kao dogovorene jedinstvene valute izazvala je snažne promjene u evrozoni i Evropskoj uniji uhvaćenoj u „zamku.” Ekonomija evra, između ostalog, odgovorna je za oštru podjelu zemalja članica evrozona na zemlje suficita i zemlje deficita, te krizu evrozona, stagnaciju i usporavanja ekonomskog (neekonomskog) rasta.

Ključne riječi: granice rasta, evropski fiducijarni novac, liberalizam, gubitak povjerenja, finansijski sistem, zapadne ekonomije

UVOD

U nizu neekonomskih faktora zapadnog usporavanja, stagnacije i zaostajanja dva su

najvažnija, propast liberalizma kao političke ideologije kapitalizma i gubitak povjerenja kao temeljne ljudske i poslovne etičke kategorije. Na pitanje zašto propada liberalizam, (kao vodeća ideologija zapadnog svijeta) Denin odgovara kratko „zato što je uspio“, ostvario je sve suprotno od onog što su mu bile proklamovane vrijednosti i ideje (Denin, 2019, str.23). Ključna kategorija moderne ekonomske i ekološke paradigme je pojam rasta kao sredstva i (cilja) koji je nošen liberalnom vjerom u neupitnu ideju trajnog napretka. Finansijska kriza i recesija 2008. u Americi svjedoči da je Zapad posustao, finansijski sistem je oštećen, „inherentna stopa ekonomskog rasta počela se usporavati,“ (King, 2015, str 3).

1. Paradigma rasta - vjera u trajni napredak

Jorgen Randers vjeruje da će SAD, kao druga regionalna supersila i najzrelija ekonomija na svijetu imati usporeni rast BDP, stagnaciju rasta ukupne potrošnje i ukupnu materijalnu stagnaciju, u odnosu na rast Kine, (čiji rast BDP će do 2052. biti 2,5 puta veći) te rast zemalja BRICS a, što će izazvati znatnu frustraciju gubitkom prvog mjesta svjetske supersile (Randers, 2014, str 267). Patrik Dž. Denin navodi da 70 odsto Amerikanaca smatra da njihova zemlja ide u pogrešnom pravcu, bar polovina vjeruje da su njeni „najbolji dani prošli,“ da će njihova djeca biti manje uspješna i „da imaju manje mogućnosti od ranijih generacija,“ raste sumnja u liberalizam i američki politički sistem, američke demokratske vrijednosti.

Indikatori usporavanja rasta su: demografija, obrazovanje, nejednakost, globalizacija, ekologija, prekomjerni privatni i javni dug. Posrtanje i ekonomska stagnacija Zapada u 21. vijeku, u uslovima kad svjetska ekonomija jača sa naglim

rastom novonastalih tržišta, zahtijeva razumijevanje istorijskog i političkog konteksta u kome su, primjera radi, Japan i Argentina u 20 vijeku od prosperitetnih ekonomija uhvaćeni u zamku nazadovanja i sporog oporavka. Uprkos očekivanjima novonastala tržišta nisu djelovala podsticajno na rast Zapada čije su nacije podbacile u rezultatima. Imanentni ekonomski rast se počeo usporavati i prije američke finansijske krize (tržišta akcija u kolapsu, tehnološki sektor nije u stanju prikupiti sredstva). Kao odgovor slijede mjere monetarne i fiskalne politike kao što su drastičan pad kamatnih stopa, rast budžetskih deficita, prijetnja dugovne deflacije. Udjeli vlasnika, porasli su, na stambenom tržištu SAD koje je naglo procvjetalo, a potom se stambeno ohladilo. Zatim je uslijedila finansijska kriza i poznati bankarski kolapsi, golim okom vidljiv pad povjerenja, drugorazredni klijenti su „masovno napuštali kuće, a rejting agencije su se osramotile,“ (King, 2015, str 31). Evidentno je da se vlasnička prava na hartije od vrijednosti i politička obećanja „data u dobroj vjeri,“ temelje se na premisama „budućeg ekonomskog uspjeha.“ Međutim, šta ako ekonomskog rasta i budućeg dohotka ne bude bilo. To bi vodilo kraju američkog društva i ekonomije i kraju liberalizma. Dodatne teškoće su, da li je kontinuiran privredni rast na fizički konačnoj planeti Zemlji moguć. Odgovor je potvrđan, „ako prateći učinak na okolinu ostane unutar granica kapaciteta nosivosti svijeta, „granice održivosti“ (Randers, 2014 str. 23). Stephen D. King daje lucidnu analizu problema „bola izazvanog stagnacijom“. Naime, riječ je o nesnalazanju zapadnog svijeta da odgovori na otvorena pitanja koja izaziva usporen ekonomski rast, (stagnacija rasta produktivnosti, pad tražnje i „ludilo potrošnje,“)

Na značaju dobija Maltusova teorija o principima stanovništva, posebno u svjetlu ekološkog problema i granica rasta determinisanog „ekološkim otiskom,“. Dominantna zapadna paradigma (pojednostavljivanje) sadrži vjerovanje u djelotvornost tržišne privrede, u neprekinuti privredni rast na fosilnim gorivima, demokratski kapacitet odgovorne vlade te pozitivan uticaj spoljne trgovine i globalizacije na ukupan rast. Po Adamu Smitu ekonomski rast je nužan, bez njega je društvo u opasnosti da se raspadne i fragmentizuje. U prosperitetnoj državi u kojoj se stiče bogatstvo položaj najvećeg dijela stanovništva će biti „najbolji i najudobniji.“ U „stacionarnoj državi“ ne postoji rast, život je bijedan. Ona je umrtvljena, jer u „njoj se nalazi melanholija opadanja,“ (A. Smit, Bogatstvo naroda, cit. po Stephen D. King, 2015, str. 40).

Na primjeru države u opadanju moguće je uočiti psihološki ukorijenjenu „averziju prema gubitku,“

koja vodi daljoj stagnaciji i gubitku kohezije, monopolu, sukobu. King uočava na djelu psihološki fenomen zvan „budućnost iluzije,“ izazvane činjenicom da smo i pored rasta bogatstva, rasta dohotka per capita, putem finansijskih spekulativnih tržišta potrošili novac „koji tek moramo zaraditi.“ Izuzev Njemačke, gotovo sve evropske države su povećale udio javne potrošnje u nacionalnom dohotku. Iluziji trajne ekonomske ekspanzije i zavaravanju, podlegli su kreditori, dužnici i finansijski posrednici o čemu svjedoči prekomjerno zaduživanje na svim nivoima, što vodi stagnaciji, slabom učinku na tržištima kapitala i slabljenju socijalnih prava.

Jorgen Randers u „Globalnoj prognozi za sljedećih četrdeset godina, 2052“ naglašava dva fenomena:

1. zrele privrede će u budućnosti imati niže stope rasta, (Kinezi će biti sve produktivniji, dok će Evropljani i Amerikanci zaostajati), i
2. ekološki problem nastao iz ekonomske uspješnosti, da smo već sada prešli granicu fizičkog kapaciteta nosivosti svijeta, (granice održivosti, dobar i loš rast) (Randers, 2014, str 72).

Herman Dali vjeruje da je privredni rast koji donosi profit završio, nastavlja se neprivredni rast koji je skuplji i koji materijalno osiromašuje. Naime, treba početi od premise da je makroekonomija dio „veće ekonomije prirodnog ekosistema,“. Dakle, rast makroekonomije nameće rastući „oportunitetni trošak,“ smanjenog prirodnog kapitala „koji će u nekom trenutku ograničiti dalji rast,“ (Randers, 2014, str. 75). Pošto postoji i loš proizvod, loša roba i usluga koja nema cijenu u izračunu BDP, potrebno je asimetrično računovodstvo. Treba imati na umu i rast dobrovoljnih i prinudnih ulaganja koja su nastala iz ekološkog problema. (otklanjanje štete).

Pojaviće se i novi troškovi:

1. supstitucije za oskudne resurse,
2. rješenja za opasne materije,
3. troškovi nekada besplatnih ekoloških usluga,
4. štete nastale ljudskom aktivnošću,
5. štete nastale ekstremnim promjenama klime,
6. za obnovu uništene infrastrukture, te
7. troškovi vojske za borbu protiv imigracije, obezbjeđenja resursa i ljudstva u vanrednim situacijama.

Ključni problem u definisanju troškova na globalnom i lokalnom nivou tiče se političkih kratkoročnih odluka, jer će se brojni problemi rješavati kad već nastanu nesagledive štete. Naime, i političke i ekonomske odluke imaju kratkoročan karakter (Randers, 2014, str. 81).

2. Kraj liberalizma i gubitak povjerenja

Ekonomski uspon i usporavanje američkog društva u napredovanju ka slobodi temelji se na ideologiji liberalizma. Patrik Dž. Denin vjeruje da je američki politički sistem čija je filozofija liberalizam doživio slom i da se američki konstitucionalizam bliži kraju. Liberalizam je politička filozofija koja proklamuje veću jednakost, pluralizam kultura i vjerovanja, ljudsko dostojanstvo i ljudsku slobodu. U rezultatu, vjeran samom sebi stvara patologiju kao deformaciju „njegovih načela i ostvarenje liberalne ideologije,, (Denin, 2019 str. 24). Nasuprot, proklamovanih principa u praksi, liberalizam stvara ogromnu nejednakost, bezličnost i homogenost, podstiče materijalno i duhovno propadanje i „potkopava slobodu,, (Ibidem).

U politici razvijene liberalne demokratije građani, zabavljeni privatnim stvarima, bune se protiv sopstvene vlasti i države, protiv vlade koja se čini udaljenom i neodgovornom. Liberalizam je pojam slobode redukovao na slobodu konzumiranja roba i usluga (potrošač) u globalizaciji koja nema alternativu. Sloboda u ekonomiji je redukovana na ekonomsku nužnost (četiri slobode u EU). Sa klimaksom liberalizma dolazi do „strmoglavog pada,, slobodnih (humanističkih) nauka, što svjedoči o pomanjkanju vizije, i alternative postojećim modelima rasta i razvoja. Deformacije liberalizma ne otklanjaju se njegovim ostvarenjem, koji se moralno istrošio, već „oslobođenjem,, od samog liberalizma (Denin, 2019, str. 37).

Očito je da glavne ciljeve i osnovne težnje liberalizma, političke slobode i ljudsko dostojanstvo treba sačuvati, a ideologiju i lažnu antropologiju treba odbaciti. Dok je kraj liberalizma i kraj ideologije američkog političkog i društvenog sistema, gubitak povjerenja shvaćen kao gubitak fundamentalne moralne i ekonomske činjenice kapitalističke ekonomije zasnovane na kreditu (povjerenju). King tvrdi gubitak povjerenja je gubitak rasta. Finansijska kriza ruši povjerenje kao temelj ljudske interakcije i poslovne komunikacije. Manjak povjerenja slabi šanse i vodi gubitku prilika, poslova i smanjivanju transakcija.

Na finansijskim tržištima pojavljuje se gubitak povjerenja u kapitalne efekte, u poslovni model banke i druge finansijske institucije, u solventnost banke i sredstva obezbjeđenja kredita, te u sigurnost novca uloženog u finansijske institucije i tržišta.

Povjerenje je „eksternalija,, koja pojačava ekonomsku efikasnost, vrijednost koja ima praktičnu ekonomsku korist, to je pouzdanost u riječ drugoga. Nepovjerenje unutar finansijskog

sektora širi se i na javni sektor, povjerioci gube povjerenje u dužnike, povjerilačke nacije u dužničke nacije, građani u kredibilitet države i javne vlasti. Demokratski deficit pokazuje da građani nemaju povjerenje u vlast koju su izabrali, ali i nepovjerenje izabranih u građane koji su ih birali.

Nepovjerenje u državu i sistem, o čemu svjedoče brojni istorijski argumenti, biva snažno kad pojedinci i grupe izgube već osvojene pozicije, privilegije, dohotke. King apostrofira tri relevantne konsekvence stagnacije i gubitka povjerenja (rasta), i to dohodovnu nejednakost, međugeneracijski konflikt i sukob na relaciji povjerilac dužnik. Gubitak povjerenja i ekonomsko razočarenje put je političkoj nestabilnosti.

3. Oporavak zapadnih ekonomija, granice rasta i održivi razvoj

Zapadni kapitalistički svijet, nošen liberalnom idejom slobode i neupitnog progresa, nije pripremljen za opciju stalne stagnacije i usporavanja, (ekonomski, politički, ekološki, kulturološki, duhovno). Kapitalizam je stvorio globalno bogatstvo, korporativni oblik privredne organizacije, kontinuirano restruktuirao i raspodjeljuje resurse i dohotke i obezbjeđuje ekonomski rast i održivi razvoj. Međutim, nekontrolisani ekonomski rast otvorio je put dramatično nejednakoj raspodjeli prilika i dohotka, moći i bogatstva kao i povećavanju stope siromaštva i nezaposlenosti kao i gubitka posla.

Američka kriza i kriza u Evropskoj uniji kandidovale su u 21 vijeku pitanja veće društvene, privredne, kulturološke i ekološke polarizacije na zrelim tržištima. Evidentno je izražen demokratski deficit u donošenju odluka, odgađanje donošenja je pogubno, kao i kratkoročnost u odlučivanju i sporost u provođenju procedura. Postupak odlučivanja zahtijeva odgovarajući nivo koordinacije donošenja odluka, snažnu ulogu države i tržišta u nastajanju „zelene privrede,, bolni prelaz sa „fosilnim gorivima progonjenog rasta na održivi razvoj „kao i održive modele poslovanja, te efikasne tehnološke odluke i metode procjene vrijednosti (Randers, 2014, str.35).

Kineski nedemokratski model odlučivanja pokazao se boljim, bržim i svrsishodnijim u donošenju državnih političkih i ekonomskih odluka u odnosu na zapadni „demokratski,, sistem. Zapadna demokratija treba pristati u ekonomiji, politici i ekologiji na „jaču državu,, i brže donošenje odluka „dok ne bude kasno,,. Budućnost je neizvjesna, moć predviđanja koja se temelji na indukciji krajnje je nepouzdana. Sposobnost predviđanja u ekonomskoj nauci ima smisla kad su u pitanju

tendencije i trendovi, ali ne kad su u pitanju događaji.

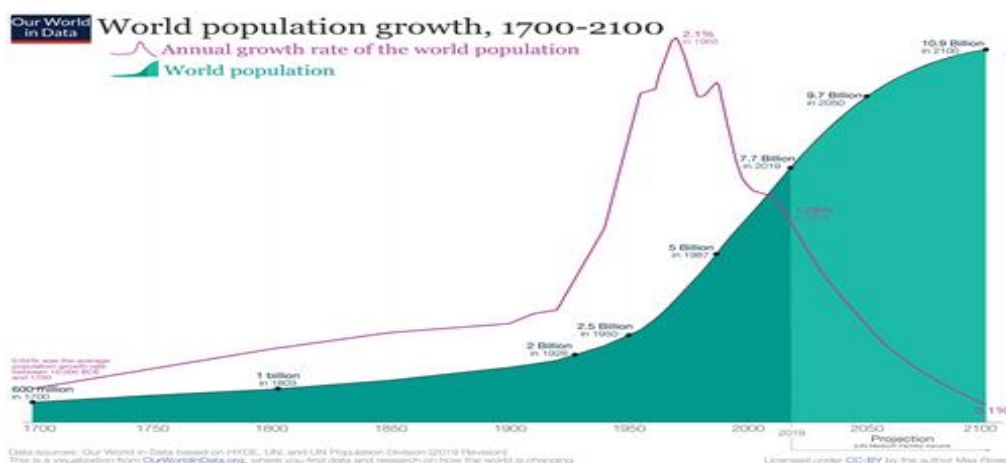
Naime, smanjivanje stope ekonomskog rasta, rasta BDP-a, potražnje, potrošnje, smanjivanje standarda do 2052 je veoma izvjesno, ali kada, gdje i koliko teško je predvidjeti, kao i rijetke događaje (crni labud), neizvjenosti i rizike koji bitno određuju razvoj i drastično mijenjaju ekonomski tok.

U razmatranju oporavka zapadne kapitalističke ekonomije i društva uključili smo i neke globalne prognoze „o našoj zajedničkoj budućnosti“, o svjetskom socioekonomskom, kulturološko - prirodnom sistemu, koje je dao J.Randers. To su pitanja granice i usporavanja rasta, ekonomskog „laganog zelenog“, i neekonomskog rasta, granica kapitalizma, planetarnog ekosistema, kraja

generacijske sloge (međugeneracijskog sukoba), rasta stanovništva, proizvodnje hrane i biogoriva, „ekološkog otiska“, zatim, urbanizacije, (bjekstvo u gradove), klimatskih promjena, prelaza sa rasta utemeljenog na fosilnim gorivima na održivi rast utemeljen na „čistim“, tehnologijama te sukobi i tenzije.

I na globalnom i na lokalnom nivou, svijet je „opasno mjesto življenja“, izložen novim rizicima i porastu neizvjesnosti. Po predviđanjima Randersa, ograničenja „u dostupnosti resursa“, vodiće društvenim nemirima, propadanju valuta, rastu nelikvidnosti, nekontrolisanim dugovanjima i to mnogo prije nego što dođe do „ekološkog sloma“. Dakle, krucijalno pitanje je pristup i upravljanje resursima kao i kontrola, kako na nacionalnom, tako i na globalnom nivou.

Slika1: Porast svjetske populacije(1700-2100)

Izvor: <https://ourworldindata.org/future-population-growth>

Matematička formulacija i kvantifikacija obuhvata indikatore, budući broj globalnog stanovništva, potencijalna radna snaga i njena bruto produktivnost, godišnja proizvodnja, visina i priroda ulaganja, potrošnja, intenzitet korišćenja energije u proizvodnji, po osobi, udjeli energije, emisije CO₂, intenzitet CO₂, koncentracija CO₂, proizvodnja hrane (obradiva zemlja i urod), neto klimatski učinak na proizvodnju hrane, porast temperature, količina neiskorišćenog biokapaciteta (Randers, 2014, str.60). Navedeni indikatori determinišu ne samo oporavak zapadnih ekonomija i društava već i njihov budući rast i održivi razvoj.

4. Neke mjere monetarne politike

Savladvanje finansijske krize i ekonomski oporavak zavisi od odgovarajućih programa ekonomskih reformi, mjera i politika, monetarne i

fiskalne politike posebno, ali i od nosilaca javne vlasti i političke volje da se reformski ciljevi realizuju. Evidentno je da monetarna politika nije politički neutralna, ali i da nema „stari potencijal“, da rješava probleme. Dakle, novac se ne može odvojiti od politike. Zapadni monetarni sistemi stvaraju pobjednike i gubitnike, a mogu voditi i socijalnoj fragmentaciji. Monetarna politika ne vodi oživljavanju rasta, već prevashodno redistribuciji imovine i dohotka i to kao „prikriveni oblik redistributivnog oporezivanja“, (King, 2015, str. 119).

Neke mjere poput rezanja kamatnih stopa, kvantitativno popuštanje i fiskalni stimulansi u funkciji pokretanja ekonomske aktivnosti nisu dali očekivani rezultat. To su mjere poput analgetika na koje su se navukle zapadne nacije (King, 2015 str. 71). Niski troškovi posuđivanja banaka nisu znatno pokrenuli rast, i odražavaju izostanak kapitalnih

ulaganja. Centralni bankari su se našli u „zamci likvidnosti,, (povećanje u ponudi novca ne dovodi do promjene u preovladavajućem nivou kamatnih stopa). Kvantitativno popuštanje se očituje u ubrizgavanju novca u ekonomiju bez „obaveze prolaženja kroz bankarski sistem,, (King, 2015 str. 72)

U američkom slučaju, novim novcem koji stvara (ne emituje) centralna banka kupuju se obveznice u posjedu ulagača, koje su obično uključivale veliku količinu „potrošačkog duga,, i kredita. Intenzivnije nabavke bankarske imovine vode povećanoj potražnji i većoj cijeni, što implicuje niže prinose. Imaoci hartija od vrijednosti osiguranih hipotekom tragaju za većim povratom na uloženo kupujući rizičniju imovinu. Kvantitativno popuštanje ne pruža pojedincima intuitivnu poruku da im je bolje, koristi od kvantitativnog popuštanja u globalnoj ekonomiji finansijskih transakcija ne ostaju „kod kuće,,. Kvantitativno popuštanje približava državu centralnoj banci i obratno, te daje mogućnost državi da bude u prvom redu za kredite i jeftino posudi novac. Po Kingu, kvantitativno popuštanje vodi fiskalnoj zamci,, kursnoj zamci, zamci „zombi,, te regulativnoj zamci. Fiskalna zamka svjedoči o izostanku preuzimanja ekonomskog rizika i niskoj kapitalnoj potrošnji, uprkos veće dobiti. Kompanije izbjegavaju ulaganja u nove poduhvate i usmjeravaju se na „izbjegavanje gubljenja novca,, „vraćajući gotovinu svojim akcionarima, a svoj novac ulažu u sigurne državne obveznice. Državni dug kao udio nacionalnog dohotka ima tendenciju rasta. Kvantitativno popuštanje trebalo bi umanjiti vrijednost valute na deviznom tržištu, što se pokazuje kao „skriveni porez,, na domaći dohodak i u krajnjem osiromašuje privredu.

Kvantitativno popuštanje vodi preživljavanju „zombi kompanija,, na račun zdravih kompanija koje teže dolaze do bankarskih sredstava. Kvantitativno popuštanje i regulacija mogu izazvati neželjene posljedice. Regulativa Bazela 3 omogućuje državama da lakše prikupe sredstva iz bankarskog sistema u odnosu na druge dužnike (King, 2015, str. 83).

Kvantitativno popuštanje je mehanizam redistribucije bogatstva i dohotka. Po mišljenju Kinga centralni bankari donose političke odluke o pobjednicima i gubitnicima, jer su postali „moć u sjeni prijestolja,,. Ovaj fenomen napetosti između političke legitimnosti i moći ECB evidentan je i posebno izoštren u evrozoni. Pitanje je, kojim putem usmjeriti evro, uz uslov delegiranja fiskalne suverenosti sa nacionalnog na komunitarni nivo. Nesporno je da je evro naizvjesnija činjenica Evropske unije.

5. Evropski fiducijarni novac i kriza rasta evrozone

Ranije smo naglasili da ne postoji, ma koliko vjerovali u ideju napretka, linearan i jednosmjerni progresivni tok globalnog svijeta. Globalizacija nedvosmisleno opovrgava tu ideju izvjesnog napredovanja. J. Randers govori o pet regionalnih budućnosti, SAD i Kina (regionalne civilizacije), zatim Zemlje OECD-a unutar kojih je i Evropa), Zemlje BRICS-a i ostatak svijeta. Indikativno je da među navedenim regionalnim budućnostima nema Evropske unije (Randers, 2014, str. 265).

Evropska unija, (iako nije naznačena kao jedna od regionalnih budućnosti) nije imperija nastala ratom i osvajanjem već je ugovorna komunitarna zajednica nastala mirnim putem, dogovorom evropskih država nacija. Ciljevi dobrovoljnog nastanka ove komunitarne političke tvorevine su politički, (osiguranje mira i bezbjednosti , pacifikacija Evrope kojoj su prethodila dva svjetska rata) te ekonomski, pravni, odbrambeni i moralni razlozi.

Zemlje članice evrozone dobrovoljno su pristupile jedinstvenoj valuti evru kao evropskom dogovorenom novcu poštujući evropska monetarna pravila. Prekarnost evra i kriza koju je prouzrokovao i pokrenuo u državama evrozone i Evropskoj uniji, po mišljenju Klause Ofea dovela je Evropu da bude „uhvaćena u zamku,, (Ofe, 2016, str 2). *Status quo* je neodrživ, povratak na staro nemoguć, a iskorak u novo neizvjesan. U Evropskoj uniji se kumulativno gomilaju, krize finansijskog tržišta, krize javnog duga, ekonomske krize, krize zaposlenosti i institucionalne krize (Ibidem). Pomanjkanje vizije i spremnost da se djeluje po principu, uradimo pa diskutujmo, nije više dostatno i djelotvorno.

Ukoliko se ne dogovore principi koji omogućuju Evropskoj uniji da izađe iz zamke u koju je uhvaćena, a koja je pogubnija i od same krize, stradaće veliki politički projekat mirnog ujedinjavanja i ekonomske integracije, benefiti socijalne države, posebne štete će pretrpjeti zemlje evropske periferije, a tektonske poremećaje osjetit će i zemlje kandidati Zapadnog Balkana.

Dakle, na evropskoj agendi je pitanje vizije (strategije stvarnog i mogućeg) demokratskog deficita i legitimiteta institucija i aktera, kao i političke spremnosti i volje da se u uslovima jačanja nacionalne suverenosti nađe optimum zajedničkog evropskog interesa.

Međutim i pored svih problema, sama činjenica da je, mirnim, nenasilnim putem stvorena nova sui generis politička zajednica sa tri grane vlasti, komunitarnim pravom, golemim regionalnim tržištem sa četiri temeljne slobode i evrom kao

prekarnom valutom zaslužuje najveći stepen pažnje. U vremenu krize u evrozoni i samoj Uniji pokazale su se mnoge pukotine institucionalnog ustrojstva i funkcionisanja evrozona. Sa grčkom krizom evidentno se pokazalo evropsko nejedinstvo i pukotina između zemalja Sjevera kao kreditora i zemalja Juga kao dužnika, zatim zemalja „stare Evrope,“ i novih pridošlica bivših socijalističkih zemalja, te napokon napuštanja Evropske unije od strane Velike Britanije.

Ekonomsko nazadovanje Evropske unije, problemi vođstva, loše kordinacije i sporog (konsenzualnog) donošenja odluka, kao i nepostojanje adekvatnih mehanizama za njihovo provođenje vodi političkom ekstremizmu i sporenjima. U monetarnom sistemu evra članice ne upravljaju nacionalnim valutama koje i ne postoje, nacionalni monetarni suverenitet je prenešen na komunitarni nivo kojim takođe ne mogu da upravljaju kako bi obuzdali nekontrolisanu moć finansijskog sektora. Međutim, problem nije prevashodno novac, već konsenzus, nepostojanje valjanih rješenja u izgradnji i dolaženju do konsenzusa. Dakle, evropska monetarna unija i evro mogu biti realna prijetnja dezintegraciji Evropske unije. Krhkost evrozona i evra kao dogovorene fiducijarne valute pokazuje kriza u evrozoni, dijelom uvezena kao američka kriza nenaplativih stambenih kredita, a dijelom kao kriza u privatnom bankarskom sektoru, kao i imanentna kriza evrozona.

Sama finansijska tržišta, za razliku od realnog sektora su specifična, na tim tržištima kupci kupuju robu, efekte, za koju misle da će sutra u budućnosti drugi biti spremni da kupe (spekulativni poslovi, aleatorni ugovori). Finansijske institucije su dužnici koji duguju velikom broju privatnih i javnih povjerilaca. Velike i sistemske banke dužnike u krizi, koje su bile od strane vlade deregulisane i liberalizovane spasila je država i u Evropskoj uniji i u SAD, a da pri tom nije se dogodila ozbiljna reforma bankarskog i finansijskog sistema. Krizi u evrozoni pogodovao je jeftin novac centralnih banaka, „lakomisleno preuzimanje rizika,“ kod kreditiranja velikih banaka, privredni rast u najrazvijenim privredama i finansijalizacija, finansiranje kroz zaduživanje (Ofe, 2016, str.22). Uvođenje evropskog novca motivisano je vjerom da će evro putem konkurencije obezbijediti konvergenciju zemalja u pogledu obima proizvodnje i produktivnosti. Problem je što je evrozona isuviše heterogena o čemu svjedoče ekonomski indikatori, pa djelovanje jedinstvene valute uz neadekvatnu mobilnost faktora proizvodi dobitnike i gubitnike.

Valutna zona evra je veoma heterogena i u pogledu plata i produktivnosti. Jedno je neosporno, evro

omogućuje njemačkoj ekonomiji da njen suficit izvoza ostaje beskonačno održiv, dakako, „na račun drugih,“. Zemlje gubitnici, lišene instrumenata nacionalne monetarne politike fokusiraju se isključivo na mjere fiskalne politike, iako je većina tih zemalja prezadužena. Istini za volju, Evropska unija proklamuje fiskalnu disciplinu, ali nema instrumente da, „oporezuje i raspodjeljuje javne prihode (Ofe, 2016, str. 24). Monetarni sistem evra za razliku od sistema dolara, jena, funte ili juana ne obuhvata skup političkih mjera koje omogućuju vođenje konzistentne ekonomske politike, (rast, zaposlenost, socijalna davanja i raspodjela). Tako da Evropskoj Komisiji, bez demokratskog kapaciteta i instrumenata, stoje na raspolaganju jedino diskreciona pravila.

Po Klausu Ofeu, monetarni sistem evra ima dva bitna nedostatka:

1. izgrađen je na pogrešnoj, suboptimalnoj valutnoj zoni, i
2. institucionalno je manjkav, kao što je manjkav institucionalni sistem Unije i evrozona.

Evro nije u funkciji da omogući prilagođavanje ravnoteža između regiona i učini ih podnošljivim. Pod režimom ECB evro uopštava monetarnu politiku na raznorodne ekonomije, umjesto „jedne veličine koja paše svima,“ na djelu je „jedna veličina koja ne paše nikome,“ (Ofe, 2016, str.27). Monetarna ekonomija evra nema institucionalna sredstva da apsorbuje mjuhure, asimetrične šokove, da suzbija inflaciju i fiskalnu ekspanziju zemalja članica evrozona. Umjesto toga evro dijeli Evropsku uniju na zemlje „jezgra,“ ili suficita i zemlje periferije „deficitarne države,“.

On preferira zemlje „ jezgra,“ koje profitiraju u režimu evra od „jedinstvenog spoljašnjeg deviznog kursa,“ i onemogućuje zemljama periferije da izađu iz zone evra. To je moguće samo ukoliko bankrotiraju i tako izgube kredibilitnost banaka od kojih zavise (Ofe, 2016, str. 28).

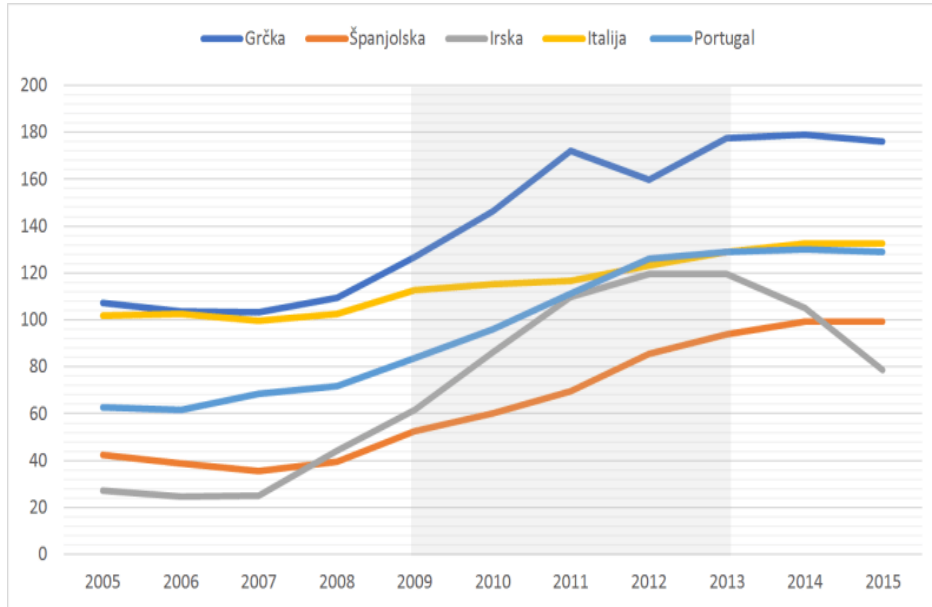
Zemlje periferije u zamci zajedničke valute omogućuju jeftine kredite zemljama „jezgra,“ sa jedinstvenim kamatnim stopama za novac ECB (kamatne stope tendiraju nuli) pod motom da se pomogne rast zemalja periferije. Nepovjerenje u oporavak prezaduženih zemalja juga ne dopušta da im privatni kreditori pozajmljuju jeftin novac, koji se pretežno plasira u ekonomski rast zemalja „sjevera,“.

Zbog nedostatka demokratskog legitimiteta, komunitarne institucije ne mogu prinuditi vlade država članica da se drže normi o zaduživanju.

Naime, striktno držanje normi o zaduživanju i mjera štednje dovodi u goleme teškoće zemlje juga da rješavaju nagomilane ekonomske i socijalne probleme. Dakle, u postojećem institucionalnom

ustrojstvu Evropske unije, i njenom monetarnom sistemu i politici je instalisan javni dug kao pogonsko gorivo,, deficitarne države,,

Slika 2: Udio javnog duga u BDP-u odabranih zemalja (2005-2015)

Izvor: International Monetary Fund

Institucionalni i politički razlozi (kratkoročne odluke i izbori) ne dopuštaju da alternativa zaduživanju država bude,,finansijska opcija oporezivanja bogatstva i korporativnog kapitala,, (Ofe, 2016, str.29). Da bi dobile kredit izdavanjem državnih obveznica, države deficita u podsticanju rasta realnog sektora, prinuđene su da znatan dio poreskih prihoda troše na servisiranje dugova. Da bi države deficita mogle polagati pravo na finansijsku pomoć i otpisivanje duga, prema strategiji uslovljavanja „Trojke,, moraju provesti strukturne reforme i rigorozne mjere štednje. Međutim, restriktivne mjere, poput mjera štednje imaju negativne efekte po rast i zapošljavanje. Strukturne reforme nemaju proaktivno i progresivno dejstvo već znače smanjivanje socijalnih davanja, deregulaciju tržišta za robe i usluge i smanjivanje radnih mjesta. U vremenu stagnacije i sporog rasta, u ekonomiji evra teško je provoditi ekonomske reforme koje su po definiciji restriktivne, smanjuju potražnju i destimulišu razvoj. Primjena istih mjera na nejednake uslove daje nejednake rezultate, izvjesno je da monetarna ekonomija evra ne štiti deprivilegovane.

ZAKLJUČAK

Četiri su bitna razloga usporavanja ekonomskog rasta BDP-a Zapada:

1. imanentna logika usporavanja rasta BDP i nižih stopa, koje korespondiraju sa zreloom ekonomijom i krizom sistema,
2. ekološki razlozi planetarne održivosti zdravog razvoja i „zelene ekonomije”,
3. kraj liberalizma kao fundamentalne ideologije kapitalističkog Zapada (raspad i fragmentacija) i
4. gubitak povjerenja.

Analiza regionalne budućnosti pod imenom Evropska unija i njene valutne zone, (evrozona) svjedoči da su na djelu sva četiri navedena razloga stagnacije i usporavanja rasta, uz dodatak petog razloga, uvođenja evra kao dogovorene valute „bez roditelja.” Da rezimiramo, ekonomija evra usporava rast evrozona, pogotovo rast zemalja periferije, pa i nekih zemalja sjevera, izuzev,, evropske Njemačke,,. Međutim, uprkos njegovoj potencijano subverzivnoj prirodi, i činjenici da je izgrađen u „pogrešnoj,“ valutnoj zoni, on je prešao tačku,, bez povratka,, i postao,,praktično nepovratan aranžman,,. Zemlje „sjevera,“ profitiraju u ekonomiji evra zbog priliva jeftinog kapitala, zbog potcijenjenog spoljnog kursa evra ostaju neto izvoznici i u trgovini s partnerima izvan Evropske unije. Jeftini krediti pogoduju budžetskoj ravnoteži zemalja suficita. Međutim, napuštanjem zone evra od strane zemlje suficita,

bile bi pogodne i zemlje periferije, jer usled devalvacije ne bi bile sposobne da „uvoze ono što zemlje jezgra izvoze,, Paradoks je da evro „iz različitih razloga,“ podržavaju i dobitnici i gubitnici. Dakle, ukidanje evra bi danas bilo enormno skupo, a rizici sa kojima bi se suočila periferija nemjerljivi. Dakle, „evro je greška čije bi ispravljanje bilo još veća greška,,

LITERATURA

- [1] King, S., (2015) *Kada novca ponestane: Kraj imućnog Zapada*, MATE, Zagreb.
- [2] Randers, J., (2014) *Globalna prognoza za sledećih četrdeset godina, 2052*. Mate, Zagreb.
- [3] 3 Ofe, K., (2016) *Evropa u zamci*, Službeni Glasnik, Beograd.
- [4] Denin, P., (2019) *Zašto liberalizam propada*, Libertas, Beograd.
- [5] Adam, S., (1977) [1776]. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. University Of Chicago Press
- [6] Stiglitz J., (2009), Joseph E.; Sen, Amartya Kumar; & Fitoussi, Jean-Paul. *Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress*. Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Paris.
- [7] Meadows, D., et.al. (1972) *The Limits to Growth*, Universe Books, New York. <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>
- [8] Fridman M. i Schwartz, A (1960) *Monetary History of the United States 1867 – 1960*, Princeton Universty Press, Princeton, 1960.
- [9] Fukuyama F., (1989) *The End of History*, National Interest, Sumer.
- [10] Polanyi, K., (1994). *The Great Transformation, The Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press, Boston.
- [11] <https://ourworldindata.org/future-population-growth>
- [12] <https://www.imf.org/en/Publications>
- [13] <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

SUMMARY

According to futurist forecasts, the West has slowed down, the financial system has been damaged, and the recovery is slow and uncertain. The following subjects are being considered: the growth paradigm, the belief in lasting progress, the end of liberalism and the loss of confidence, the recovery of Western economies, some monetary policy measures, and European fiduciary money and the slowdown of the growth in the Eurozone. The monetary economy of the euro as an agreed single currency has caused strong changes in the Eurozone and has “trapped” the European Union. The euro economy, among other things, is responsible for the sharp division of the Eurozone member states into surplus and deficit countries, and the Eurozone crisis, stagnation, and slowdown in economic (non-economic) growth.